

Jolanta Niewińska

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

HOMO FABER

Abstract: **Working man.** Work as an inherent human right. The problem of unemployment in Poland and a destructive influence of lack of work on people. Constitutional protection of human dignity and access to employment and decent earnings. Work and a sense of fulfilment, happiness; work as a vocation; a Christian testimony at work and through work. “Work for man and not man for work” – consequences of breaching this rule. Job market in Poland – opportunities and risks. Value of work in human life – wisdom of generations expressed in proverbs and aphorisms. What does the present *homo faber* become through work or its lack?

Praca jako przyrodzone prawo człowieka. Problem bezrobocia w Polsce i destrukcyjny wpływ braku pracy na ludzi. Konstytucyjna ochrona godności człowieka a jego dostęp do zatrudnienia i godziwych zarobków. Praca a poczucie spełnienia, szczęścia; praca jako powołanie; chrześcijańskie świadectwo w pracy i przez pracę. „Praca dla człowieka a nie człowiek dla pracy” – konsekwencje naruszenia tej zasady. Rynek pracy w Polsce – szanse i zagrożenia. Wartość pracy w życiu ludzi – mądrość pokoleń wyrażona w przysłowiach i aforyzmach. Kim staje się, przez pracę lub jej brak, współczesny *homo faber*?

Keywords: work, unemployment, *homo faber*,
praca, bezrobocie, *homo faber*

„Bo piękno na to jest, by zachwycało. Do pracy – praca, by się zmartwychwstało”¹. Dobrze rozumieją te słowa Cypriana Kamila Norwida osoby, których pracy pozbawiono².

¹ C. Norwid, *Promethidion*, [w:] A. Mińska, *Pisarze polscy*, Warszawa 1965.

² J. Tyrowicz, *Wskaźniki bezrobocia – Co się dzieje z bezrobociem w Polsce?*, [w:] <http://www.bezrobocie.org.pl/x/566379> (31.01.2013).

Często z dnia na dzień. I na wiele lat. „Długotrwanie bezrobotni”³ to przykład spustoszenia „po duszę”⁴, jakie czyni w człowieku brak pracy⁵.

Nie budzi wątpliwości związek bezrobocia z alkoholizmem, narkomanią, przemocą, przestępczością kryminalną, prostytutką itd. Wszystkie te negatywne zjawiska można traktować jako nieuchronny skutek utrzymującego się długotrwanie i kumulującego się stresu, z którym bezrobotny nie może w sposób konstruktywny poradzić sobie samodzielnie ani z pomocą oferowanej mu pomocy⁶.

Osiągając „własne dno”, zagrożeni w y u c z o n ą b e z r a d n o ś c i ą, przybici depresją, w y p a l e n i, wpadają w marazm, z którego trudno się wydobyć. Ich życie to wymowny przykład tego, jak bardzo praca jest nie tylko obowiązkiem człowieka⁸, ale i jego przyrodzonym prawem⁹. Prawem, które łamane – łamie ludzi¹⁰. Pozbawia ich możliwości rozwoju, poczucia wartości, godności, szacunku, środków do życia¹¹. „Zmartwychwstają”, kiedy mogą podjąć pracę na nowo.

Jak mówił Wolter: „Praca oddala od nas trzy wielkie niedole – nudę, występki i ubóstwo”¹². Jednak w Polsce bezrobocie to ogromny problem¹³. Dziś oficjalnie wiadomo o dwóch milionach ludzi bez pracy¹⁴, nie mówiąc o „ukrytym bezrobociu”¹⁵. Drugie tyle wyjechało już z kraju w poszukiwaniu zatrudnienia za granicą¹⁶. Około cztery miliony ludzi pracują na tzw. „umowach śmieciowych”¹⁷.

Próby instytucjonalnego rozwiązania istotnych problemów społecznych, ze względu na ich złożoną specyfikę oraz ogromną skalę, wynikają z pewnej politycznej bezradności. [...] Nie możemy mieć ofert pracy dla wszystkich poszukujących, nie mamy mocy/zasobów, by zaj-

³ *Bezrobotny długotrwanie*, [w:] <http://www.bezrobocie.org.pl/x/310101> (19.02.2013).

⁴ Por. R. E. Rogowski, *Teoekologia*, Wrocław 2008, s. 326–127.

⁵ M. Pomianowski, *Psychologiczne reakcje na utratę pracy i długotrwanie bezrobocie*, [w:] http://www.edus.m.win.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=41&Itemid=23 (14.02.2013).

⁶ Tamże.

⁷ Por. M. Pomianowski, *Psychologiczne reakcje...*, dz. cyt.

⁸ S. Zatwardnicki, *Praca. Obowiązek czy przywilej?*, [w:] http://ekonomia.opoka.org.pl/nauka-kosciolao-ekonomii/3597.1,Praca_Obowiazek_czy_przywilej.html (11.02.2013).

⁹ T. Zieliński, *Prawo do pracy – przeżytek realnego socjalizmu?*, [w:] <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artykul/prawo-do-pracy-przezytek-realnego-socjalizmu> (11.02.2013).

¹⁰ Tamże.

¹¹ S. Napierała, *Praca fundamentalnym dobrem człowieka* – homilia biskupa kaliskiego wygłoszona podczas mszy świętej na placu św. Józefa podczas ogólnopolskiej pielgrzymki rzemieślników i robotników, 1.05.2000, [w:] <http://www.swietyjozef.kalisz.pl/?dzial=HomilieBiskupa&id=11> (19.02.2013).

¹² Wolter, [w:] *Księga aforyzmów*, oprac. K. Janus, M. Ludynia, red. E. Rezler, Warszawa 2008, s. 127.

¹³ Ł. Komuda, *13% raczej nie do obrony*, [w:] <http://bezrobocie.org.pl/wiadomosc/834375.html> (31.01.2013).

¹⁴ J. K. Kowalski, *Liczba bezrobotnych w Polsce przekroczy w grudniu 2 mln*, [w:] http://forsal.pl/artykuly/660438,liczba_bezrobotnych_w_polsce_przekroczy_w_grudniu_2_miliony.html (31.01.2013).

¹⁵ E. Wielgórska, *W pułapce bezrobocia długotrwałego*, [w:] <http://www.ekonomia24.pl/artykul/810080.html> (31.01.2013).

¹⁶ *Za pracą wyjechało już 2 mln ludzi: młodzi, wykształceni, zdeterminowani. Najlepsi*, [w:] http://serwisy.gazetaprawna.pl/praca-i-kariera/artykuly/640081,za_praca_wyjechaly_juz_2_mln_mlodzi_wyksztalceni_zdeterminowani_najlepsi.html (9.02.2013).

¹⁷ *Umowa śmieciowa*, [w:] http://pl.wikiquote.org/wiki/Umowa_%C5%9Bmieciowa (19.02.2013).

mować się indywidualnymi problemami tak licznej populacji bezrobotnych, skupmy się zatem na administrowaniu systemem¹⁸.

Zamykanie kolejnych zakładów pracy, likwidacja całych gałęzi przemysłu, niejednokrotnie w imię unijnych wytycznych¹⁹, prowadzą do kolejnych zwolnień²⁰. Jednocześnie wzrost cen powoduje rosnące ubóstwo społeczeństwa. Według statystyk w Polsce „700 tys. dzieci cierpi biedę i jest niedożywionych”²¹. Z raportu GUS *Ubóstwo w Polsce w 2011 r.* „wynika, że poniżej tzw. ustawowej granicy ubóstwa (351 zł na osobę w rodzinie i 477 zł na osobę samotną) w ubiegłym roku żyło 6,5 proc. osób w gospodarstwach domowych. GUS przyznaje jednak, że granica ustawowa ubóstwa nie oddaje rzeczywistej skali problemu biedy w Polsce. Dlaczego? «Inną sytuację odnotowalibyśmy, przyjmując jako granicę ubóstwa ustawowego poziom progów interwencji urealniony wskaźnikiem wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych od czasu ich wprowadzenia, czyli od IV kwartału 2006 roku; tak obliczona stopa ubóstwa ustawowego w 2011 r. wyniosłaby nie 6,5 proc., a 11,4 proc.» – piszą wprost autorzy raportu”²².

Zgodnie z ukutą pod kierunkiem Diderota definicją pracy, zamieszczoną w encyklopedii z 1751 roku, praca to „codzienne zajęcie, na które skazuje człowieka potrzeba, a któremu zawdzięcza on zdrowie, istnienie, pogodę umysłu, zdrowy rozsądek, a może nawet cnotę”²³. Także przysłowia, będące żywym traktatem mądrości ludowej, stanowią istną kopalnię wiedzy na temat znaczenia pracy w życiu człowieka: „Praca tuczy, bieda uczy”, dlatego „trzy razy pomyśl, raz zrób”, bo „lepiej mniej, a dobrze”, bowiem „jaka praca, taka płaca”, a że „bez pracy nie ma kołaczy”, a „kto dba, ten i ma”, „co masz zrobić jutro, zrób dziś”, bo „straconego czasu i w sto koni nie dogoni”. I nie łudźmy się, że „roboty nie zając, nie uciekniesz”, a „co się odwlecze, to nie uciecze”, bowiem „trzeba działać, gdy nadszedł czas po temu”, a „dobrymi chęciami piekło wybrukowane”. Dlatego „sam działaj, przyjaciół nie czekaj”, wszak „dla chcącego nic trudnego”, a „praca z ochotą przerabia słomę w złoto”. I „nie ten majster, co zaczął, ale ten, co skończył”, bo „cierpliwością i pracą ludzie się bogacą”, a „lenistwo kluczem do nędzy”.

„Bądźmy jak pszczoły” – radzi Seneka; „pilność jest matką szczęścia” – podpowiada Beniamin Franklin. „Tego, co winniśmy robić, uprzednio się nauczywszy, uczymy się robić dopiero robiąc to właśnie” – dodaje Arystoteles; „jeśli masz szacunek dla swojej pracy, ona odpłaci ci tym samym” – dorzuca Turner²⁴.

¹⁸ M. Pomianowski, *Psychologiczne reakcje...*, dz. cyt.

¹⁹ *Przepisy unijne zabijają polski przemysł cukrowniczy?*, [w:] <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1347,title,Przepisy-unijne-zabijaja-polski-przemysl-cukrowniczy,wid,10495473,-wiadomosc.html?icaid=11011f> (15.02.2013).

²⁰ *To nas czeka w przyszłym roku: drożyzna, zwolnienia, kryzys*, [w:] dostęp: <http://www.fakt.pl/Zwolnienia-w-2013-Podwyzki-cen-w-2013-roku-Kryzys-w-2013-roku-,artykuly,193069,1.html> (15.02.2013).

²¹ *Dzieci w Polsce głodują*, [w:] http://www.se.pl/wydarzenia/kraj/700-000-dzieci-w-polsce-goduje_303952.html (14.04.2013).

²² *Rosnie bieda w państwie Tuska*, [w:] <http://www.naszdziennik.pl/wp/4246,rosnie-bieda-w-panstwie-tuska.html> (14.02.2013).

²³ Diderot, [w:] *Starożytność – oświecenie*, M. Adamczyk, Warszawa 1987, s. 433.

²⁴ J. Niewińska, *Spojrzenie filozofów, publicystów, pisarzy na wartość pracy w ludzkim życiu*, esej nagrodzony pierwszym miejscem w konkursie organizowanym przez Wojewódzką Radę Postępu Pedagogicznego w Łomży, materiały z sympozjum naukowego, Łomża 1989, mps, s. 5–6.

Ludowa mądrość azerbejdżańska głosi: „Bezczynność sprzyja głupocie, praca wołę kształtuje”. „Złoto poznaje się w ogniu, człowieka w pracy” – mówi aforyzm belgijski²⁵.

Człowiek „wyraża siebie przez pracę”, „przekracza siebie”, „bardziej staje się człowiekiem”²⁶. Odkrywa możliwości, jakie w nim drzemią. Poznaje siebie. Doskonali. Ale też może dzielić się efektami swego trudu, co daje radość, satysfakcję, poczucie spełnienia, bycia potrzebnym, cenionym, użytecznym, ważnym, szanowanym czy wręcz podziwianym.

Szczęście, według prof. Tatarkiewiczza, także związane jest z pracą, bo jest to „trwałe i uzasadnione zadowolenie z życia, w którym widać konkretne efekty trudu”²⁷.

Człowiek pracuje nie tylko zawodowo, ale też zdobywając wiedzę, doświadczenie życiowe, konkretne umiejętności. Troska o dom i dzieci jest równie istotna co kariera zawodowa i stanowisko. Rodzina jest „wspólnotą, która może istnieć dzięki pracy i jest zarazem pierwszą wewnętrzną szkołą pracy dla każdego człowieka”²⁸.

Korzystamy z pracy pokoleń, a inni czerpią z naszej. I tak każdy ma swój udział w sztafecie tworzącej cywilizację *homo faber*, która jest „wielkim historycznym i społecznym wcieleniem pracy całych pokoleń”²⁹, co sprawia, że „człowiek swoją głębszą tożsamość ludzką łączy z przynależnością do narodu, swoją zaś pracę pojmując jako pomnażanie dobra wspólnego wypracowanego przez jego rodaków, uświadamiając sobie przy tym, że na tej drodze praca ta służy pomnażaniu dorobku całej rodziny ludzkiej, wszystkich ludzi żyjących na świecie”³⁰. Dlatego „nie wolno niczego nie robić tylko dlatego, że nie można zrobić wszystkiego”³¹. Bo „dla triumfu zła potrzeba jedynie, aby dobrzy ludzie nic nie robili”³².

Jesteśmy pracowitym narodem. „Jak wynika z badań OECD, według danych za rok 2010 Polacy przepracowali rocznie 1939 godzin, Niemcy natomiast – 1419”³³. Jednak pojawiają się głosy przestrzegające przed tym, by z końcem 2013 roku Polska nie stała się drugą Hiszpanią, gdzie bezrobocie przekroczyło już 26 procent³⁴.

Niestety, tylko dla polityków i ekonomistów prawdopodobieństwo znalezienia pracy jest stałe lub zwiększa się w trakcie trwania bezrobocia. Badania weryfikujące powyższe założenie wykazały ujemną korelację pomiędzy długością trwania bezrobocia a prawdopodobieństwem ponownego zatrudnienia. W miarę upływu czasu u bezrobotnych obniża się poziom motywacji, ich poszukiwania stają się więc coraz mniej efektywne, a potencjalni pracodawcy postrzegają osoby pozostające dłuższy czas bez pracy jako mniej produktywne³⁵.

²⁵ Tamże, s. 6.

²⁶ Por. S. Napierała, *Praca fundamentalnym dobrem...*, dz. cyt.

²⁷ Por. J. Auleytner, *Praca podstawą dobrobytu*, J. Auleytner, Warszawa 1980.

²⁸ Jan Paweł II, Encyklika *Laborem exercens*, 10.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ N. Turgieniew, za: *Księga aforyzmów*, oprac. K. Janus, M. Ludynia, red. E. Rezler, Warszawa 2008, s. 129.

³² E. Burke, za: *Księga aforyzmów*, dz. cyt., s. 129.

³³ *Polacy są bardziej pracowici niż Niemcy*, [w:] http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/1,114881,12894553_Polacy_sa_bardziej_pracowici_niz_Niemcy_burza.html (14.02.2013).

³⁴ *Hiszpania: bezrobocie znów wzrosło, przekroczyło 26 proc.*, [w:] <http://wiadomosci.onet.pl/swiat/hiszpania-bezrobocie-znow-wzroslo-przekroczylo-26,1,5403275,wiadomosc.html> (11.02.2013); *Po latach spadków poziom ubóstwa w Polsce znów rośnie*, [w:] http://forsal.pl/artykuly/626345,po_latach_spadkow_poziom_ubostwa_w_polsce_znow_rosnie.html (14.02.2013).

³⁵ M. Pomianowski, *Psychologiczne reakcje...*, dz. cyt.

Praca może też niszczyć. Być karą³⁶, torturą³⁷, sposobem wykorzystywania człowieka przez człowieka³⁸, absurdem na miarę znoju Syzyfa. Niezdrowy pracoholizm, wyścig szczurów³⁹, praca na akord, po godzinach, na kilka etatów, „300% normy”⁴⁰ – to przypadki, kiedy praca staje się nieludzka, a człowieka traktuje się wyłącznie jako siłę roboczą bez szacunku dla niego samego⁴¹; źle wynagradza, oferuje „umowy śmieciowe”. To praca bez należytego wypoczynku, „do śmierci”⁴², w warunkach urągających ludzkiej godności⁴³, zagrażających zdrowiu czy nawet życiu⁴⁴.

Wykreowany przez media „amerykański sen” staje się „amerykańskim koszmarem”, bo „odmawia tego, co proponuje. Stwarza nadzieję, że z pracą przyjdzie również odpowiadź na ludzkie sny: bezpieczeństwo pozycji, komfort i szczęście, w rzeczywistości jednak, dla większości, praca nie jest tym, co chcielibyśmy robić cały dzień i dzień po dniu. Możemy być częściowo zadowoleni z niektórych jej aspektów, lub nawet z większości, ale nie daje nam ona możliwości samowrażenia i związków z innymi ludźmi”⁴⁵.

Jak zauważył Antoine de Saint-Exupery, „pracując dla samych dóbr materialnych, budujemy sobie więzienie. Zamykamy się w samotni ze złotem rozsypującym się w palcach, które nie daje nam nic, dla czego warto żyć”⁴⁶.

Staje się tak zawsze, kiedy zapominamy o słowach Jana Pawła II, który podkreślał, że to „praca jest dla człowieka, a nie człowiek dla pracy”⁴⁷. Na straży tej prawdy, ale też wynikającej z niej konsekwencji w życiu ludzi, stoi przykazanie Dekalogu wzywające do świętowania niedzieli. By człowiek mógł przypomnieć sobie, kim jest, po co pracuje, uczynić się efektnym swego trudu, odpocząć i nabrać sił w spotkaniu z Pierwszą Przyczyną i Kresem wszelkiego działania we Wszechświecie – Bogiem.

Biblia i doświadczenie Kościoła chrześcijan mówią jednak o tym, że Bóg jest nie tylko „Bogiem niedzieli”, ale „wszystkich siedmiu dni tygodnia”⁴⁸. Nie tylko praca jest więc „znakiem obecności «Ojca, który jest mówiącym Działaniem, i Syna, który jest działającym Słowem»”⁴⁹, ale także „ludzkie zawody, prace, zajęcia” są znakiem Jego obecności⁵⁰.

³⁶ *Wykonywanie obowiązku pracy (art. 35)*, [w:] <http://kodeks-karny.wieszjak.pl/kary-i-srodkim/211718,Wykonywanie-obowiazku-pracy-art-35.html> (11.02.2013).

³⁷ *200 tys. w obozach pracy. Tortury, egzekucje i głód*, [w:] <http://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiatea,2/200-tys-w-obozach-pracy-tortury-egzekucje-i-glod,300040.html> (14.02.2013).

³⁸ *Obozy pracy przymusowej dla Żydów*, [w:] <http://www.zabikowo.home.pl/index.php/pl/historia/obozow-pracy-przymusowej-dla-zydow> (11.02.2013).

³⁹ *Wyścig szczurów*, [w:] http://pl.wikipedia.org/wiki/Wy%C5%Bcig_szczur%C3%B3w (11.02.2013).

⁴⁰ *Wincenty Pstrowski*, [w:] http://pl.wikipedia.org/wiki/Wincenty_Pstrowski (11.02.2013).

⁴¹ Por. S. Napierała, *Praca fundamentalnym dobrem...*, dz. cyt.

⁴² *A jednak praca do śmierci*, [w:] <http://www.solidarnosc.org.pl/pl/aktualnosci/a-jednak-praca-do-smierci.html> (11.02.2013).

⁴³ J. Knie-Górna, *Dzieci niewolnicy świata*, [w:] http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IK/dzieci_niewolnicy.html (11.02.2013).

⁴⁴ *Wysoki poziom wypadków śmiertelnych w 2011 r.*, [w:] <http://www.bhp.abc.com.pl/czytaj/-artykul/wysoki-poziom-wypadkow-smiertelnych-w-2011-r> (11.02.2013).

⁴⁵ T. Zasępa, *Media, człowiek, społeczeństwo. Doświadczenie europejsko-amerykańskie*, s. 128.

⁴⁶ *Księga aforyzmów*, oprac. K. Janus, M. Ludynia, red. E. Rezler, Warszawa 2008, s. 131.

⁴⁷ S. Napierała, *Praca fundamentalnym dobrem...*, dz. cyt.

⁴⁸ Por. R. E. Rogowski, *Teoekologia*, dz. cyt., s. 321.

⁴⁹ Tamże, s. 324.

⁵⁰ Tamże, s. 325.

Jak pisał Eckhart, „człowiek spełnia te dzieła, które Bóg dokonał przed tysiącem lat, i te, których dokona po upływie następnego tysiąclecia”⁵¹.

Praca może stać się miejscem realizacji podstawowych potrzeb człowieka jako osoby⁵². Wiąże się z tym potrzeba tworzenia „ekologii ludzkiej”⁵³ – ochrony warunków moralnych, w jakich człowiek pracuje.

Wszędzie istnieje pilna potrzeba odtworzenia chrześcijańskiej tkanki społeczności ludzkiej. [...] Świeccy mogą spełnić to zadanie, pod warunkiem że zdołają przezwyciężyć rozdźwięk pomiędzy Ewangelią a własnym życiem, nadając swoim działaniom w rodzinie, w pracy, na polu społecznym spójność właściwą takiemu życiu, które czerpie natchnienie z Ewangelii i w niej znajduje siłę do tego, by w pełni się realizować⁵⁴.

Właśnie przez pracę zawodową wiara może stawać się kulturą⁵⁵.

Miejsce pracy może ułatwiać bądź utrudniać życie zgodne z wewnętrznym przekonaniem. Może być jednak drogą do realizacji pełni człowieczeństwa⁵⁶. Burzenie „struktur grzechu” „i zastępowanie ich bardziej autentycznymi formami współżycia jest zadaniem wymagającym odwagi i cierpliwości”⁵⁷. Dlatego „musicie być mocni w wierze! – wzywał Jan Paweł II – dzisiaj, kiedy zmagacie się o przyszły kształt życia społecznego i państwowego, pamiętajcie, że zależy on przede wszystkim od tego, jaki będzie człowiek – jakie będzie jego sumienie”⁵⁸.

„Mocą sakramentów chrześcijańskiej inicjacji ludzka praca nabiera nowego znaczenia”⁵⁹, bo „kto przyjmuje Chrzest, Bierzmowanie, Eucharystię, zobowiązuje się do pójścia za Chrystusem i dawania temu świadectwa całym swoim życiem, również zawodowym”⁶⁰. To „dzięki Chrystusowi i Jego odkupieniu praca – nie tracąc nic ze swego ciężaru, [...] stała się «owocną pracą» (Flp 1, 22) i może być po prostu modlitwą (1 Kor 10, 31)”⁶¹. Jednak nie praca, a miłość stanowi o sensie życia, co ksiądz Twardowski wyraził w lapidarnym stwierdzeniu: „Dopiero żyć zaczniesz, gdy umrzesz, Kochając”⁶².

Apostolstwo w środowisku pracy⁶³ pozwala patrzeć na życie i codzienne obowiązki zawodowe w kategoriach powołania⁶⁴. „Wartości chrześcijańskie niepokoją

⁵¹ Por. tamże.

⁵² Por. Jan Paweł II, Encyklika *Centesimus annus* [dalej: CA], 35.

⁵³ Tamże, 38.

⁵⁴ Jan Paweł II, Adhortacja *Christifideles laici*, 34.

⁵⁵ Tamże, 59.

⁵⁶ Por. Jan Paweł II, *Głoszenie Ewangelii w świecie pracy*. Modlitwa niedzielną z Papieżem, 27 IX 1987, „L'Osservatore Romano” 94–95 (1987) nr 9–10, 3.

⁵⁷ CA, 38.

⁵⁸ Jan Paweł II, *Wołanie do polskich sumień trwa*. Homilia Ojca św. wygłoszona w Skoczowie 22 V 1995, „Niedziela” 88 (1995), nr 23, s. 8.

⁵⁹ Tenże, *Głoszenie Ewangelii w świecie pracy*, dz. cyt., 2.

⁶⁰ *Orędzie Synodu Biskupów 1987 do Ludu Bożego, Na drogach soboru*, „L'Osservatore Romano” 96–97 (1987), nr 11–12, 3.

⁶¹ R. E. Rogowski, *Teoekologia*, dz. cyt., s. 321–322.

⁶² *Księga aforyzmów*, dz. cyt., s. 143.

⁶³ Por. *Dekret o apostolstwie świeckich*, [w:] Sobór Watykański II. *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 1987, 4.

⁶⁴ Por. Sobór Watykański II, Konstytucja duszpasterska o Kościele *Gaudium et spes*, 43.

nawet uśpione sumienia i przeszkadzają człowiekowi być panem ładu moralnego. Zagrożają laicyzmowi. Jeżeli choć jeden człowiek żyje moralnie – trudno nie pytać, dlaczego?”⁶⁵.

Bez pracy nie da się żyć. Życie jest pracą – nad sobą, dla siebie, dla innych. „Praca jest powołaniem, i to powołaniem charyzmatycznym, to znaczy dla dobra nie tylko tego, kto pracuje, ale także dla dobra innych”⁶⁶. Pozbawienie jej ludzi może być formą „p o k o j o w e g o u j a r z m i e n i a jednostek, środowisk, całych społeczności i narodów, które z jakiegokolwiek powodu mogą uchodzić za niewygodne tym, którzy dysponują odnośnymi środkami i są gotowi posługiwać się nimi bez skrupułów”⁶⁷.

„Polskie społeczeństwo jest jednym z najmłodszych w Europie, a liczba osób w wieku produkcyjnym jest największa na kontynencie. Połowa społeczeństwa liczy mniej niż 37 lat”⁶⁸. „Polska oferuje inwestorom zagranicznym pracowników młodych, dobrze wykształconych, władających językami obcymi oraz znacznie tańszych niż w Europie Zachodniej”. Polacy stanowią ponad jedną trzecią mieszkańców nowych krajów Unii Europejskiej⁶⁹. Nasz kraj jest też jednym z największych krajów Unii i jej szóstym rynkiem zbytu (32 na świecie⁷⁰). Mimo to z dnia na dzień stajemy się jednak coraz bardziej krajem nie tyle produkcji, ile konsumpcji. Rosnące problemy ze stałym zatrudnieniem i bezrobocie sprawiają, że ogromny potencjał wyrażania siebie przez pracę zostaje sflumiony⁷¹. Potęguje się także frustracja ludzi, którzy tracą możliwości nabywcze, nie osiągają godziwych dochodów w wyniku podjęcia pracy czy też są jej pozbawieni.

„Za p r z y r o d z o n ą i n i e z b y w a l n ą uznana została w konstytucji III Rzeczypospolitej godność człowieka (art. 30). Z tego postanowienia można tak samo wywieść obowiązek popierania przez państwo starań o pracę. Status bezrobotnego ciężko bowiem narusza godność człowieka niemającego pracy. W szeroko pojętym p r a w i e d o p r a c y ochrona ta z pewnością się mieści”⁷². Bo właśnie stosunek do pracy czyni człowieka niewolnikiem lub wolnym. Kimś, kto przez pracę degeneruje się lub rozwija⁷³. Umiera lub zmartwychwstaje!

⁶⁵ K. Czuba, *Media i władza*, Warszawa 1995, s. 66.

⁶⁶ R. E. Rogowski, *Teoekologia*, dz. cyt., s. 323.

⁶⁷ Jan Paweł II, *Dives in misericordia*, 11.

⁶⁸ *Siła robocza*, [w:] http://www.ctn-polska.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=8&Itemid=8 (15.02.2013).

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Tamże.

⁷¹ Por. S. Napierała, *Praca fundamentalnym dobrem...*, dz. cyt.

⁷² T. Zieliński, *Prawo do pracy – przeżytek realnego socjalizmu?*, [w:] <http://www.przeglad-tygodnik.pl/pl/artykul/prawo-do-pracy-przezytek-realnego-socjalizmu> (11.02.2013).

⁷³ Por. CA, 38.